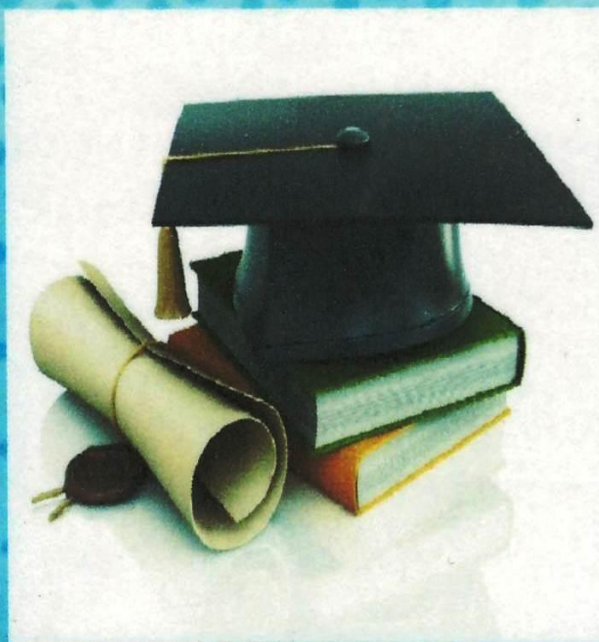

ТАФАККУР ВА ТАЛҚИН

*(Магистратура талабалари ва ёш олимларнинг
илмий мақолалар тўплами)*

**“Халқ билан мулоқот ва инсон
манфаатлари” йилига бағишланади**

Бухоро - 2017

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА

МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**“ХАЛҚ БИЛАН МУЛОҚОТ ВА ИНСОН
МАНФААТЛАРИ” ЙИЛИГА БАҒИШЛАНАДИ**

ТАФАККУР ВА ТАЛҚИН

**(Магистратура талабалари ва ёш олимларнинг
илмий мақолалар тўплами)**

“Дурдона” нашриёти

Бухоро, 2017

маданияти билан бевосита боғлиқдир. Шоир асарларидаги метафораларнинг асосий қисми миллат эрки ва маърифати, юрт озодлиги ғояларини ифодалашга йўналтирилганлиги билан эътиборга моликдир.

Адабиётлар:

1. Авлоний. Шеърлар, ибратлар. Танланган асарлар. II жилдлик. – Тошкент: Маънавият, 1998. – I жилд. -270 б.
2. Ёқуббекова М. Ўзбек халқ кўшиқларининг лингвопоэтик хусусиятлари. – Тошкент: Фан, 2005. -161 б.
3. Навоий асарлари луғати. – Тошкент: Фан, 1973. -791 б.
4. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. V жилдли. / А.Мадвалиев таҳрири остида. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2006- 2008.

NAVOIY IJODIDA XUROSON VA HIROT TASVIRI

Z.R. Sayliyeva, BuxDU magistranti

Navoiy uchun kenglik Hirotdan boshlangan. Shoir ruhida tugʻyon urgan vatanparvarlik tuygʻularining sarmanzili ham beqiyos Hirot edi. Navoiygacha Vatanni turli shaklda taʼriflaganlar bor. Ammo Navoiy oʻz asarlarida vatan va farzandning munosabatlarini mohirona, oʻzgacha tasvirlagan. Navoiy madh etgan va jonidan aziz koʻrgan yurt - Movarounnahr va Xuroson edi. Amudaryoning ikki tomonida joylashgan bu koʻhna oʻlkalar, undagi Samarqand va Hirot shoir hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. Navoiy Sharqning eng goʻzal va maftunkor shaharlaridan sanalgan Hirot deb atalmish yurtida tugʻilib, voyaga yetadi. Xuddi mana shu diyorda vatanga boʻlgan sevgini tuyadi va umrining oxirigacha yurtining ozodligi, ravnaqi, gullab-yashnashi uchun xizmat qiladi. Ruhida tugʻyon urgan vatanga boʻlgan sevgini u oʻz asarlariga singdirgan.

Alisher Navoiy oʻz vatani Xurosonni, tugʻilib oʻsgan shahri Hirotni gʻoyat samimiy muhabbat bilan sevar edi. Uning bu oʻlkani madh etib yaratgan misralari gʻoyat dilbar va ohangrabodir. "Hayratul-abror"ning 19-maqoloti Xuroson va Hirot tavsifiga bagʻishlangan. "Xamsa"ning yakunlovchi dostoni "Saddi Iskandariy"da ham 35-bob Xuroson va Movarounnahr taʼrifiga bagʻishlangan.

"Hayratul-abror"da shoir dastavval falak va zamin taʼrifidan soʻz ochadi. Osmonda yetti falak mavjud boʻlib, ularning har birini bir

yoritgich nurafshon etib turadi. Uchtasi yuqori, uchtasi quyida. Ularning o'rtasida esa to'rtinchisi har ikki tomonga mash'ala bo'lib nur taratadi. Xuddi shunga o'xshab jahon ham yetti iqlimga bo'linadi. 4-iqlim osmondagi 4-charxdan yaratilgan. Alisher Navoiy Xuroson o'lkasini ana shu 4-iqlimdir, deb izohlaydi. Bu o'lka ziynatda jannat bog'laridan afzal, 4-falakdan ham kengroq, 7-osmondan ham yuksakroq rutbaga egadir. Uning tog'lari osmonga mag'rur qad ko'targan. Tog'lar bag'rida esa ne-ne javohir konlari mavjud. Tuprog'i boy, sabzalariga osmon gulshani rashk qiladi. 7 falak boyligining xazinasi, 7 iqlim tan bo'lsa, Xuroson uning ko'ksidir. Shoir o'z vatanining tog'lari, dashtlari, serquyosh fasllarining oltin jilolarini otashin muhabbat bilan kuylaydi. Hirot bog'larining har biri jannat misolidir. Ularda daraxtlar yuz turfa meva bilan to'lgan.:

Ziynati andoqki, badan paykari,

Vus'ati andoqki, ko'ngil kishvari.

Aytma kishvar, deki bog'i Eram,

Dema bog'i Eram, aytki Baytulharam [2, 307].

Shoir shaharning ma'naviy hayotini ham tasvirlaydi. Hirot xonaqolari, madrasalarini ta'rif etadi. Ularni yaratgan muhandislar va u yerda ta'lim beruvchi mudarrisarlarni ta'riflaydi. Qushlar "sabzau gul uzra xiromondir."

Sahnida yuz gul chiqorib bir yig'och,

Har gulining atri borib bir yig'och [2, 312].

Bu baytda juda o'rinli ishlatilgan so'z o'yini mavjud. Birinchi misradagi "yig'och" daraxt ma'nosida, ikkinchi misradagisi esa masofa ma'nosida kelgan. Demak, sahnida har bir daraxt yuz gul chiqaradi. Har gulining xushbo'y hidlari bir yig'och yerga yoyiladi, deb shoir bahor payti daraxtlar gullagan mavsumdagi shahar husnini tasvirlaydi. Hirot shahrining geografik mavqei, uni o'rab turgan daryolar ham go'zal tasvirlangan. Shaharning janubida bir necha kichik anhorlar oqadi. Ular to'lqinlangandagi huboblari osmon gumbazini eslatadi. Shimoliy tomonida esa ikkita katta daryo uni suvga serob etadi.

"Hayratul -abror"dagi Hirot madhiga doir so'zlarni o'qigan kishi o'zini husni chiroyda tengsiz, ob-havosi dilkash, bahoriy liboslar bilan bezangan, dala bog'lari qushlar xonishidan uyg'oq xayoliy bir shahar quchog'ida turganday tasavvur etishi mumkin. Bu ma'rifat maskanidan dilga go'yo nur yog'adi. Navoiy g'azallaridan birida vatanni "hayot mulki" deb ta'riflaydi.

Aytish mumkinki, Alisher Navoiy Hirotni jon o'rnida ko'rgan. Xuroson elining joni yanglig' uni e'zozlagan. Navoiy "Saddi Iskandariy"da yozadi:

Xuroson badandir, Hiri y jon anga,

Hiri y jon, badandir Xuroson anga [4, 237].

Navoiy o'zining jonajon Hiroti bilan faxrlangan. Hirotni ahli ham uni e'zozlagan:

Navoiy, aysh uchun dayru riyozat chekkali Ka'ba,

Gar istarsan, bu ikki ishga yo'qtur yer Hiri yanglig'.

Jahondagi eng nomdor shaharlar qatori uning tarixi, kelajagi faxrli mavqelarda xotirlanishini istagan. Tarixchilarning guvohlik berishicha, Hirotni shahri qachon va kim tomonidan bunyod etilganligi noma'lum. Ammo uning qanday bunyod etilganligi haqida turli rivoyatlar mavjud. Shulardan biri afsonaviy Zaxxonning qiziga tegishli. Go'yo o'sha qiz Hirotni barpo ettirgan va unga o'z nomini bergan. Boshqa rivoyatlarga binoan, Hirotni Eron shohi Doro qurdirishni boshlagan, ammo jahongir Iskandar qo'shinlari tufayli bu ishni tugata olmagan. Yana bir rivoyatda: "Iskandar Hirotni qurdirgan" - deyiladi.

Albatta, bu rivoyatlardan Navoiyning xabari bo'lgan. Ammo Navoiy o'zining "Saddi Iskandariy" dostonida Iskandarga nisbat bergan. Iskandar Xurosonga kirib kelgach, bu o'lkaning go'zalligidan hayratda qoladi va shahar qurishni buyuradi. Bu shaharga u "ahli donish"- Hirotni deb nom beradi.

Chu mazkur etib ahli donish ham ot,

Pisand aylamay xotiri juz Hirotni.

Chu bu lafzga iltifod aylabon,

Hamul shahar otin Hirotni aylabon... [4, 237]

Navoiy o'z yurtini shunchalik sevganki, hatto Vatani uchun jonidan ham kechishga tayyor bo'lgan. Vatanni sevish, uni ertangi kuni uchun qayg'urish, uning uchun jondin kechish, ravnaqi uchun kurashish - vatanparvarlikdir.

Navoiyning e'tiqodicha, vatan yagona, vatan daxlsiz dunyo, uni tark etish mumkin bo'lmaganidek, yurtni zolim bosqinchilar qo'lga topshirmoq ham kechirilmas qabohatdir. "Farhod va Shirin" dostonidan:

Ayonkim vatan uzra to joni bor,

Kishi harb etar toki imkoni bor [3, 92].

"Saddi Iskandariy" dostonida ham xuddi shu tuyg'uning

o'zgacha ifodasiga duch kelamiz:

Vatan tarkini bir nafas aylama,

Yana ranji g'urbat havas aylama.

Vatan shunday ulug' maskanki, bu go'shani hech narsa bi'an tenglashtirib bo'lmaydi. Vatandan tashqarida vatan yo'q. Mana shuning uchun ham inson faqat jonajon yurtida o'zini mag'rur, tinch, erkin, xotirjam his qilishi mumkin. Vatanni sevish bu e'tiqod va iymonni uyg'oqligidir. Jamiki insoniy fazilatlarining onasi - Vatan. O'z diyorida insonning qo'rqishga, bosh egib yashashga haqqi yo'q. Chunki bu Vatanga munosib bo'lolmaslik sharmandalikdir. Vatanni sevgan insonni hech bir yovuz kuch, hech qanday jallod ham yenga olmagan. Chunki Vatanga bo'lgan sevgini hech narsa yo'qota olmaydi.

Vatanga bo'lgan sevgi insonning g'ururi timsolidir. Bunday g'ururni hech narsa mag'lub qila olmaydi. Vatanni sevish burchdir. Tarix, til, ma'naviyat, madaniyat, xalq, tabiat bularning barchasini umumlashtirib Vatan deymiz. Agar til, tarix kamsitilsa, Vatanning kelajagida xatar sezadi. Vatan toptalsa, Vatanning bag'ri jarohatlanadi. Bularni fahmlamoq zarur. Bunday yovuzlikka, qabohatga qarshi kurashmoq darkor.

Vatanni sevmok insonning hayot-mamot masalasi bo'lmog'i kerak. Go'yo ota-onasi qalbida nima borligini sezganday, hatto undan ham ortiq Vatanni dilida nima borligini bilishi kerak. Insoniy kamolotning poydevori mana shundan boshlanadi. "Barkamol va sog'lom qalbd, - deydi V.G.Belinskiy, - Vatan taqdiri mumtoz o'rinni ishig'ol etadi, har qanday olijanob shaxs vatan bilan qon-qarindoshligini, u bilan o'zi orasidagi muqaddas bog'lanishni teran anglaydi"[1,37]. Alisher Navoiy ana shunday jism-u joni bilan Vatanni seva oladigan buyuk yurak sohibi edi. Bu masalada yoshlarimiz Alisher Navoiydan o'rnak olsalar arziydi.

Adabiyotlar:

1. Белинский В.Г. Адабий орзулар. - Тошкент: Ф.Фулум номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1977.

2.Навоий Алишер. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. 7-том. Хамса. Ҳайрат ул-аброр. -Тошкент: Фан, 1991.

3. Навоий Алишер. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. 8-том. Фарҳод ва Ширин. -Тошкент: Фан, 1991.

4. Навоий Алишер. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. 11-том. Садди Искандарий. -Тошкент: Фан, 1993.

МУНДАРИЖА

	Сўз боши	3
Акратова Г.М., Арслонов Қ.П.	15-16 ёшдаги мактаб ўқувчилари ўртасида енгил атлетика спорт турига қизиқишни ошириш тамойиллари	5
Akramov I.I., Rasulov Z.	Dunyoning lisoniy manzarisini tasvirlashda iboralarning o'rnini	8
Abdullayev H.H., SHomurodov T.R.	Chorvachilik va parandachilikga ixtisoslashgan fermer xo'jaliklarida biogaz ishlab chiqarish istiqbollari	12
Arabov U.H.	Qaror va farmoyishlar bazasini shakllantirishda axborot texnologiyalarining o'rnini, 9 dasturi.	14
Axmedov A., G'afurov K.H.	Tehnologik jarayonlarni akt asosida boshqarishda dasturlar ishlab chiqish texnologiyasi	18
Bafayeva Z.KH., Artikova KH.T.	Physical and chemical properties of historically irrigated pasturable alluvial soils of the Bukhara oasis	23
Бафаева З.Х., Артикова Х.Т.	Экологическое состояние орошаемых почв Бухарского оазиса	26
Восиева Ш., Гадоева М.И.	Инглиз тилида отларнинг аффиксация усули билан ясалиши	31
Вохидова З.Н., Асадова С.С., Файзиллоева Н.Б., Рахмонов И.М.	Замонавий тикув машиналарида динамик зўриқишнинг салбий оқибатлари ва уларни бартараф этиш йўллари	35
G'afurov M.O. Ergashev S.	Tezligi rostlanadigan elektr yuritmalaridagi dinamik jarayonlarning "matlab" dasturidagi tahlili	38
Djafarova N.A.	Turizmdagi statistik hisob usullari dunyo mamlakatlari misolida	42
Джураева З.И., Бакаева М.К.	Проблема положительного героя в рассказах редьярда киплинга о маугли	47
Djurayeva M.Z.	Jismoniy madaniyat ta'limining testlash va	52

Олимов Б.Б.	Оценка качества гидрогелей окисленного крахмала и загущающих композиций на его основе	112
Ochilova M. Ergashov M.Y.	Ta'lim samaradorligini oshirishda modul texnologiyasining o'rni	117
Pulatova M.T., Baqoeva M.K.	Kristofer marloning ruhini iblisga sotgan qahramoni faust fojeasi	119
Ravshanov O'., Rizayev B.	Buxoro muzeyida saqlanayotgan rus samovarlari tarixidan	123
Ramazonov J.J.	Sotsial intellektni shakllantirishda amaliy psixologik usullardan foydalanishning o'ziga xos jihatlari	126
Расулова Н.Н., Умарова Н.Б.	Ўзбекистонда эркин иқтисодий зоналарни ташкил этиш амалиёти	129
Rasulova N.N.	Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning mintaqaviy xususiyatlari	133
Ruziyeva G.F.	Buxoro turizm sohasi rivoji tahlili, Buxoroda turistik erkin iqtisodiy hududlar yaratish zarurati va imkoniyatlari	138
Сайидова Г.	Авлоний шеърини асарларидаги айрим метафоралар таҳлили	141
Sayliyeva Z.R.	Navoiy ijodida xuroson va hirot tasviri	144
Сайфуллаев Ф.К., Хасанова Г.Дж.	Ўзбекистонда инвестиция сиёсати ва уни такомиллаштириш йўллари (Бухоро вилояти мисолида)	148
Сафаров Қ., Алимова Д.Д.	Ўзбекистонда ички туризмни ривожлантириш	152
Тожиева М.В., Хасанова Г. Дж.	Мамлакат экспорт салоҳиятини ривожлантиришни такомиллаштириш йўллари (Бухоро вилояти мисолида)	156
Фатиллоев С.З., Шодиев А.З.	Пластмасса ва полимер чиқиндиларини қайта ишлаш орқали электротехник ва қурулиш материаллар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш	159
Хауруллаева Н., Ҳусупова Н.О'.	Хаууом "ruboiyot"ining ingliz tiliga tarjimalarida metaforik vositalarning qayta yaratilishi (e.fitzjerald va a.j.arberri)	161